

Keveset tudunk az életpálya itthoni szakaszáról, de talán a legkevesebbet Molnár hazai környezetéről. Turóczi Trostler uttörő tanulmánya óta (Szenczi Molnár Albert Heidelbergben. Filológiai Közlöny 1955, Magyar irodalom - világirodalom II. Bp. 1961.) már-már jobban ismerjük azokat a német, holland, francia humanistákat, akikkel akár csak futólag is kapcsolatban állott, mint magyar barátait, ellenfeleit, mestereit és tanítványait.

Éppen ezért Herepei igen sok idevonatkozó cikkét vettük föl kötetünkbe.

A II. fejezet főleg azokkal foglalkozik, akik - tudomásunk szerint - csak kortársai voltak Molnár Albertnek, ~~nem~~ eszmétársai. Milotai Nyilas István például még a Molnár kulturális terveit legjobban megértő (sőt megelőző!) Ujfalvi Imre méltatlan üldözésében is részt vett, mint a hírhedt Hodászi Lukács utóda a tiszántuli püspökségben. A korábbi barátok közül pedig sokan elhidegülhettek Molnártól élete végén; legalább is feltűnő, hogy az idő múlásával gyérülnek az egyházi vezetőkkel való kapcsolatait jelző adatok.

Mindenesetre első haza-utjainak legfontosabb tanuiról van szó e fejezetben. S köztük olyanokról is, akik tényleg csak véletlenül nem szaporítják Molnár irótársainak sorát. Így Dési István az egyik legérdekesebb író- és tudóstársnak számítana, ha nem pusztult volna el - kétszáz évvel halála után - vaskos munkájának egyetlen fönmaradt példánya. A ránk maradt cím és a megjelenés dátuma - "Az igaz zent wallasnak az természeti Okossággal, az melly Philosophianak is neveztetik, valo szep Harmoniaja", 1619 - elgondolkodtató. Jelzi, hogy a nyugat-európai protestáns arisztotelizmus és haladó ellenlábásai közti viták magyarul is vissz-

hangra találtak. Jelzi, hogy a századra leginkább jellemző ideológiai küzdelem - a modern racionalizmusért és ellene, egyelőre régi és új vallási nézetek harca formájában, az egyeztető-közvetítő álláspontok egész sorával - a magyarul olvasó, tehát a legszélesebb hazai értelmiséget érdekelte, s már igen korán. Hiszen éppen religió és ráció ellentmondása vagy harmóniája volt a század elején a fő filozófiai vitatéma; s az európai gondolkodás legtöbb fórumán, akkor még, e kettő egymást kizáró ellentéte csakis a ráció rovására volt elképzelhető.

Gazdagíthatja ismereteinket a Keserői Dajka János és más egyházi vezetők utazgatásaira vonatkozó bőséges adatanyag is. A jelek szerint ez a bizonyosan ortodox felfogású, de nagyműveltségű és szervezőképes egyházi-értelmiségi vezetőréteg minden lelkesedését és energiáját Bethlen Gábor művelődéspolitikájának szolgálatába állította. Ezért a működésükre vonatkozó legkisebb adalék is segíthet megvilágítani a fejedelem sokirányú kulturális vagy politikai törekvéseinek egy-egy kevésbé ismert mozzanatát. Valószínűleg a Bethlen céljaihoz való kapcsolódás volt a legfontosabb párhuzamos vonás a Keserői Dajkák lényegében ortodox és a Szentci Molnárék részben polgáris eszményei között.

Sok kortárssal találkozunk majd még a további fejezetekben. Az ifjabb nemzedék tagjai után - akik közvetve vagy közvetlenül Szentci Molnár tanítványainak érezhették magukat - több munkatársát vettük föl; így Csanaki Mátét a tudós orvos-tanárt, akivel Kolozsvárt valószínűleg együtt tanított, Dengelegi Pétert, aki Molnár biblia-kiadásának védelmére könyvet írt, legközelebbi szellemi rokonát, Ujfalvi Imrét, atyai jóbarátját Páthai Istvánt; végül az évtizedekkel fiatalabb Bisterfeldet, Medgyesi Pált, Tállyai Z. Mártont, akik már a puritánus küzdelmek résztvevői voltak.

Igy válik teljesebbé a kortársak sora; így tűnik ki, hogy a jelen fejezet címe akár egész kötetünk alcíme is lehetne.